

Cite: Krimer, B. O. (2021). Osoblyvosti simeinoi polityky u velykykh mistakh v umovakh demohrafichnoho perekhodu [Family Policy in Big Cities in Terms of Demographic Transition]. *Demography and Social Economy*, 1 (43), 19-37. <https://doi.org/10.15407/dse2021.01.019>



<https://doi.org/10.15407/dse2021.01.019>

УДК 314.37(477)

JEL CLASSIFICATION: J13, J18

**Б. О. КРИМЕР**, канд. екон. наук, старш. наук. співроб.

Інститут демографії та соціальних досліджень ім. М. В. Птухи НАН України

01032, м. Київ, бул. Шевченка, 60

E-mail: b.krimer.demostudy@gmail.com

ORCID 0000-0002-2103-6622

Scopus ID 57190216225

## ОСОБЛИВОСТІ СІМЕЙНОЇ ПОЛІТИКИ У ВЕЛИКИХ МІСТАХ В УМОВАХ ДЕМОГРАФІЧНОГО ПЕРЕХОДУ

У статті розглянуто розвиток сімейної політики у метрополісах України у взаємозв'язку з процесами трансформації відтворення населення в умовах другого демографічного переходу. Демографічні трансформації обумовлюють виклики: поширення вразливості окремих категорій сімей з дітьми — однопатеріальних сімей, багатодітних сімей, а також загострення проблем поєднання народження дитини та зайнятості, доступності житла, сприятливості середовища для народження дитини. Метою роботи є проаналізувати особливості трансформації народжуваності у метрополісах України та визначити спричинені ними виклики, розглянути сучасні практики функціонування сімейної політики в розвинутих країнах Європи, сформулювати висновки щодо розвитку сімейної політики у метрополісах України. У роботі використано масив статистичних індикаторів, сформований за матеріалами Державної служби статистики України, Організації економічного співробітництва та розвитку (OECD Family Database), Євростату (Eurostat). Особливості інтенсивності та вікової моделі народжуваності у великих містах вивчалися за допомогою аналізу тривалих динамічних рядів. Для визначення вагомості окремих чинників народжуваності в умовах сучасної України використано кореляційний аналіз. Вивчення сімейної політики та формування рекомендацій здійснено за допомогою історичної аналогії та системного підходу. Новизна полягає у підтвердженні відповідності трансформації відтворення населення у великих містах України загальноєвропейським процесам та формуванні візії розвитку сімейної політики у великих містах-метрополісах України на основі вивчення досвіду реалізації сімейної політики в країнах Європи. У великих містах-метрополісах інтенсивніше відбувається постаріння материнства, поширення позащлюбної народжуваності; в той же час інтенсивність народжуваності може бути більшою або меншою в порівнянні з країною загалом. Підтверджується зв'язок інтенсивності народжуваності з охопленням дітей дошкільними закладами. Пріоритетними сферами розвитку сімей-

ної політики в умовах великого міста є розвиток сфери послуг з догляду за дитиною, сприяння зайнятості батьків, формування ефективної системи відпусток, сприяння доступності житла, поширення гендерної рівності.

**Ключові слова:** сімейна політики, демографічний перехід, метрополіси, народжуваність.

**Постановка проблеми та актуальність.** Тривалі процеси трансформації відтворення населення та урбанізації сформували сучасну систему розселення в розвинутих країнах та в Україні. Чільну роль тут відіграють великі міста-метрополіси із соціально-економічною вагомістю та особливостями демографічної поведінки населення. Сучасні зміни відтворення населення в Україні відбуваються у руслі загальносвітових демографічних тенденцій, зокрема другого демографічного переходу, що відбивається в змінах у народжуваності, трансформації шлюбу та сім'ї, плюралізації форм батьківства, в результаті чого виникають нові виклики, відбувається прискорене старіння й формуються вразливі групи населення.

Відтворення населення має відмінності на субнаціональному рівні: простежується зв'язок економічного розвитку та народжуваності, що може змінюватись з негативного на позитивний за різних рівнів економічного розвитку, спостерігається вплив сімейної політики на народжуваність на рівні окремих регіонів, де провідне місце посідають великі міста [1]. Перебіг процесів народжуваності у великих містах проходить в умовах, відмінних від сільської місцевості та невеликих міст, має специфіку й вимагає окремого вивчення, зокрема, в контексті реагування інструментами сімейної політики.

Сімейна політика розвивається у багатьох країнах Європи та світу й еволюціонує відповідно до демографічних трансформацій. Вивчення провідного зарубіжного досвіду дає змогу сформулювати висновки для вдосконалення сімейної політики України.

**Метою запропонованої роботи** є проаналізувати особливості трансформацій народжуваності у великих містах-метрополісах України та визначити спричинені ними виклики, розглянути сучасні практики функціонування сімейної політики в розвинутих країнах Європи, сформулювати висновки щодо розвитку сімейної політики у метрополісах України.

**Новизна** полягає у підтвердженні відповідності трансформації народжуваності у великих містах України загальноєвропейським процесам – більш інтенсивного постаріння материнства та поширення позашлюбної народжуваності; підтвердження зв'язку інтенсивності народжуваності з охопленням дошкільними закладами; формуванні візії розвитку сімейної політики на основі вивчення досвіду реалізації такої політики в країнах Європи.

**Методи дослідження.** У статті використано методи наукового дослідження: порівняння, аналізу, узагальнення та індукції. Для визначення

вагомості окремих чинників народжуваності в умовах сучасної України залучено елементи кореляційного аналізу. Вивчення сімейної політики розвинутих країн, її ефективності й можливості застосування в Україні здійснено за допомогою історичної аналогії та системного підходу, для формулювання висновків — абстрактно-логічний метод.

**Інформаційна база.** У роботі використано масив статистичних індикаторів, сформований за матеріалами Державної служби статистики України, Організації економічного співробітництва та розвитку (*OECD Family Database*), Євростату (*Eurostat*).

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** Відтворення населення розвинутих країн Європи та світу в сучасному вигляді сформувалось у результаті тривалих трансформаційних процесів, які отримали назву демографічного переходу. Теорія демографічного переходу встановлює взаємозв'язок між демографічними процесами народжуваності, смертності та міграції, а також між демографічним та соціально-економічним розвитком. Теорія створена А. Ландрі (A. Landry) та Ф. Ноутсайном (F. Notestein), набула розвитку в роботах багатьох науковців: Л. Баччі (L. Bacci), Ф. Віллекенс (F. Willekens), Д. Коулмен (D. Coleman), Р. Лі (R. Lee), Д. Ререр (D. Reher), А. Вишневський (A. Vishnevsky), Т. Дайсон (T. Dyson). У науковому світі існує консенсус щодо того, що зміни в інтенсивності та структурі смертності (зокрема, дитячої) стали «віддаленою» причиною зрушень у народжуваності [2]. Уже на цьому етапі простежувалась особлива роль міських поселень, де зміни відбувались швидше й інтенсивніше, ніж у сільській місцевості [3].

Теорія другого демографічного переходу пояснює демографічний розвиток розвинутих країн, насамперед, через трансформації у сімейному житті та цінностях. Уперше описана Р. Лестегом (R. Lestegue) й Д. Ван де Каа (D. Van de Kaa), розвинута в роботах Д. Колдуела (D. Caldwell), Т. Сobotки (T. Sobotka). Характерними рисами другого демографічного переходу є: зростання ролі цінностей самореалізації та індивідуалізму, зниження народжуваності до «наднизьких» значень, «постаріння» материнства, зростання підсумкової бездітності, поширення позашлюбної народжуваності та дошлюбного співжиття, а також поширення гендерної рівності, секуляризація, «сексуальна революція» і послаблення ролі держави у багатьох сферах [4]. У результаті відбувається все більш помітне відокремлення дітородної поведінки від шлюбної та сексуальної, формується «гнучкість життєвих траєкторій», велика кількість стилів та способів життя.

Поширення другого демографічного переходу в Україні підтверджується в роботах вітчизняних учених І. Курило (I. Kurylo), Л. Слюсар (L. Slyusar), О. Рудницького (O. Rudnytskyi), П. Шевчука (P. Shevchuk). С. Аксьонова (S. Aksyonova) на основі аналізу народжуваності реальних поколінь жінок дослідила підвищення віку материнства в Україні, що є однією з ключових ознак другого демографічного переходу й зробила висновок щодо

продовження загальної тенденції до підвищення віку материнства у наступні десятиріччя [5]. С. Аксьонова та Л. Слюсар указують на особливу роль і значимість столичного міста у розгортанні демографічних тенденцій у країні, прискорену модернізацію народжуваності, що проявляється «деформалізацією» шлюбних стосунків, більшим поширенням шлюбного партнерства, постарінням шлюбності та материнства, більшою динамічністю народжуваності [6]. Диференціація відтворення населення за типом місцевості та групами населення обумовлює важливість вивчення функціонування сімейної політики в умовах сучасного великого міста — як інструмента «пом'якшення» негативних наслідків зрушень у відтворенні населення.

Трансформація сімейного життя сприяє поширенню типів сімей, які в певних соціально-економічних умовах можуть ставати вразливими. Дослідження «FamiliesAndSocieties» для ЄС-28 визначає такими однопатерітськими, багатодітними, одностатеві сім'ї, а також сім'ї мігрантів, сім'ї з однієї людини та створені повторним шлюбом [7].

Т. Сobotка формулює наступні чинники, які пояснюють сучасну «наднизьку» народжуваність у розвинутих, високоурбанізованих країнах: економічна нестабільність, невизначеність на ринку праці; конфлікти між кар'єрою та сімейним життям; стійкі гендерні нерівності у розподілі роботи по дому та догляду за дітьми; інтенсивне батьківство, що враховує необхідність дуже широкого залучення батьків до розвитку дитини в перші роки життя, які є критично важливими; недоступність житла; швидкі ціннісні зміни; соціальні потрясіння [8].

О. Тевенон (O. Thevenon) визначає основними напрямками сучасної сімейної політики розвинутих країн зниження бідності батьків із дітьми, сприяння зайнятості батьків, поширення гендерної рівності, комплексну підтримку раннього дитинства та зростання народжуваності [9]. У роботах Г. Неєр (G. Neyer), П. Макдоналда (P. McDonald) проаналізовано комплекс інструментів сімейної політики у розвинутих країнах, «пронаталістська» ефективність їх застосування та стверджується, що сімейна політика може мати незначний позитивний вплив на народжуваність. Вивчення сімейної політики різних країн й накопичення досвіду задля створення ефективних моделей сімейної політики в окремих країнах здійснюється під егідою міжнародних організації зі структури ООН — ЮНІСЕФ та Фондом ООН у галузі народонаселення.

Функціонування інструментів сімейної політики, орієнтованих на одиноких батьків, досліджувалось Р. Ньєвенхуйс (R. Nieuwenhuis) та Л. Малдонадо (L. Maldonado), де автори пояснювали високий рівень бідності одиноких батьків з дітьми на тлі високого рівня зайнятості. Вивченням аспектів бідності сімей з дітьми та різних їх типів в контексті міжпоселенської диференціації займались А. Реут (A. Reut), Л. Черенко (L. Cherenko), Ю. Когатко (Yu. Kogatko).

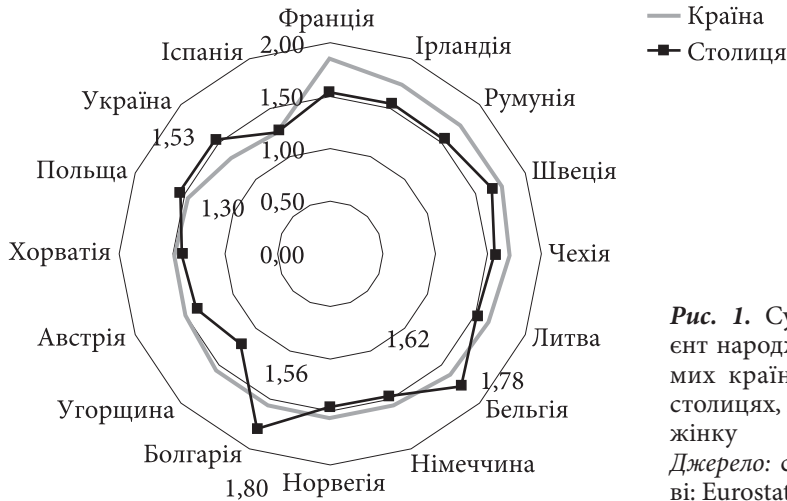
Існує згода щодо ефективного впливу на народжуваність розвитку системи дошкільних закладів [7]. Численні дослідження вказують на безпосередній вплив доступності житла для батьків з дітьми на інтенсивність та відтермінування народжуваності (Н. Kulu, А. Vikat), зокрема у великих містах-метрополісах (W. Clark, L. J. Dettling, M. Kearney). В дослідженні К. Малдер (С. Mulder) доведено, що доступність житла (яка включає ціну купівлі чи оренди, доступ до іпотечних кредитів) впливає на інтенсивність народжуваності, особливо перших дітей [10].

**Виклад основного матеріалу.** Важлива роль міських поселень та пов'язаного з ними способу життя у трансформації відтворення населення виявилась на досить ранніх етапах демографічного переходу. В Україні така трансформація в містах відбувалась куди інтенсивніше, ніж в сільській місцевості: уже в 1897 р. у міських поселеннях тієї частини України, що входила до Російської імперії, значення сумарного показника народжуваності становило 5,7 дітей на жінку, в той же час у селах — 7,5 дитини на жінку. З 1897 по 1913 рр. сумарний показник народжуваності в містах знизився до 3,9 дитини на жінку (що склало 30 %), а у селах тільки до 6,9 дитини на жінку (що склало 9,8 %) [3]. Пізніше диференціація народжуваності між містами й селами зменшувалась, проте, на відміну від дитячої смертності, не нівелювалась повністю, відображаючи певні відмінності в умовах життя та поведінкових орієнтаціях міського й сільського населення.

Прискорене зниження смертності сприяло значному зростанню кількості населення, таким чином створило «ресурс» для урбанізації — процесу прискореного зростання міст. Урбанізація сформувала систему поселень на території України в сучасному її вигляді. В структурі міських поселень виділяють великі міста-метрополіси — Київ, Львів, Харків, Одесу, Дніпро.

У більшості держав Європи, як і в Україні, столиця відіграє провідну економічну та соціальну роль у житті країни, значно перевищуючи інші великі міста, тим самим слугуючи «магнітом» для капіталу і для міграційних потоків. У міжрегіональних дослідженнях інтенсивності народжуваності в Європі підтверджуються відмінності народжуваності саме у столичних метрополісах, де міське середовище ізольоване від національного контексту [11].

Для великих міст в Європі характерні значні відмінності від містечок та сіл у багатьох сферах, які разом формують соціально-економічне середовище, де й відбувається прийняття рішення про народження дитини. Міське населення характеризує вищий рівень освіти: понад третина (37,4 %) населення ЄС-28 у віці 25—64 років, що проживає в містах, мали вищий рівень освіти (що відповідає рівням 5—8 згідно ISCED), аніж населення у містечках та передмістях (26,2 %) або сільській місцевості (20,7 %). Зайнятність населення у міських поселеннях є вищою в 24 із 28 державах ЄС. Майже чверть (24,9 %) населення міст ЄС-28 мала дохід, котрий становив

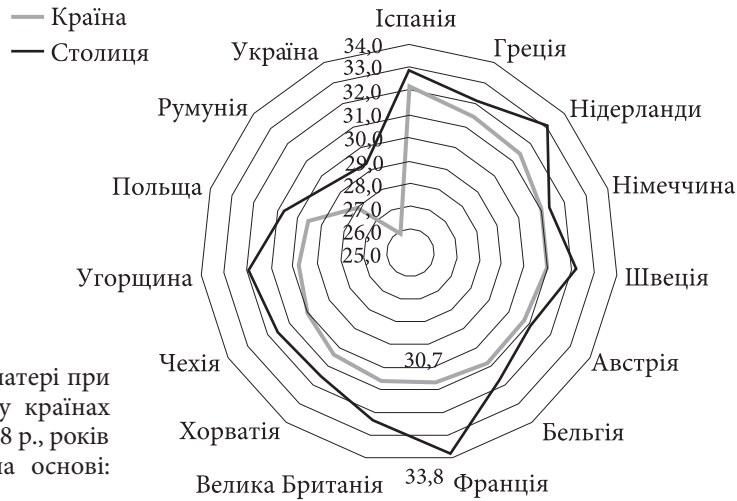


**Рис. 1.** Сумарний коефіцієнт народжуваності в окремих країнах Європи та їх столицях, 2018 р., дитини на жінку  
*Джерело:* складено на основі: Eurostat.

щонайменше 150 % від національного медіанного рівня. З іншого боку, у 2014 р. рівень безробіття в ЄС-28 становив 10,9 % у містах порівняно з 9,8 % у передмістях або в сільській місцевості. Серйознішими є питання безпеки: у 2014 р. у ЄС-28 частка людей, які проживають у районі, що має проблеми зі злочинністю, насильством чи вандалізмом, серед жителів міст становила 19,9 %, що значно більше ніж у жителів містечок та передмість (11,8 %) чи сільських районів (7,3 %) [12]. Загалом, міські поселення в ЄС характеризуються високою концентрацією економічної активності, можливостей щодо зайнятості, культурного життя, що притягує населення, передусім молодь. Але водночас постає загострена соціальна нерівність, значна частка населення має проблеми з доходом та зайнятістю.

Незважаючи на те, що народжуваність міського населення швидше і більшою мірою зазнає трансформацій в рамках демографічного переходу, інтенсивність народжуваності у великих містах далеко не завжди є нижчою ніж у сільській місцевості. У ряді столиць Європи значення сумарного показника народжуваності співставні або вищі за загальнонаціональний рівень (рис. 1). Це наводить на думку про важливість впливу соціально-економічного середовища, яке у великих містах може виявитись сприятливішим для народження бажаної кількості дітей, ніж у інших поселеннях.

Набагато помітніше специфіка народжуваності у великих містах виявляється у показниках вікової моделі народжуваності. Середній вік матері при народженні дитини в столицях країн Європи помітно вищий за рівень для усієї країни (рис. 2). Середній вік матері при народженні дитини в Україні, незважаючи на тривалу тенденцію постаріння, значно нижчий ніж у країнах ЄС (включно з країнами Східної Європи з найнижчим в ЄС середнім віком матері при народженні). Відмінність Києва від інших столиць

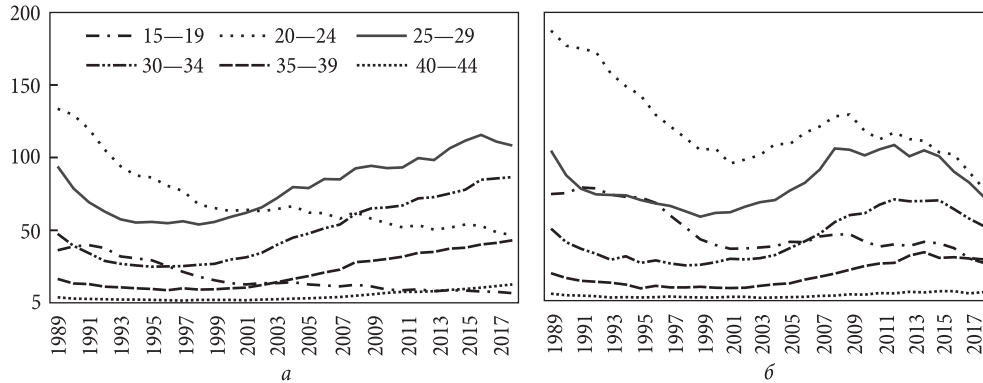


**Рис. 2.** Середній вік матері при народженні дитини у країнах ЄС та їх столицях, 2018 р., років  
Джерело: складено на основі: Eurostat.

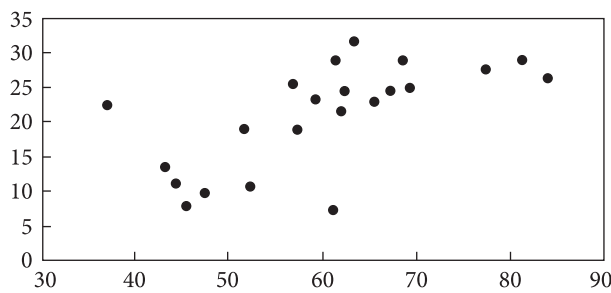
Європи є не такою помітною за цим показником. Наприклад, середній вік матері при народженні дитини в Україні менше ніж у Іспанії — країні з одним з найвищих у Європі значень — на 6,3 року, а у Києві менше ніж у Мадриді — на 3,7 року.

Зростання середнього віку матері при народженні дитини пояснюється відкладанням жінками народжень дітей на старші періоди життя, а відставання України від країн Європи за значенням середнього віку матері при народженні дитини — більш пізнім початком другого демографічного переходу в країні. Відкладання перших народжень залишає менше можливостей для народження дітей більших черговостей і тому впливає на число народжень та сумарні показники народжуваності [6].

Поширення «постаріння материнства» помітно відрізняє великі міста від прилеглої сільської місцевості. На прикладі Києва можна прослідкувати стабільне зростання інтенсивності народжуваності у матерів віком понад 25 років, яке не припинилось навіть з початком економічної кризи після 2014 р. Натомість у сільській місцевості Київської області відбулось зниження інтенсивності народжуваності усіх вікових груп в останні роки (рис. 3.). Інтенсивність народжуваності жінок віком 25—29 та 30—34 роки в Києві перевищує інтенсивність народжуваності жінок «пікової» для сільської місцевості вікової групи 20—24 роки. Помітним є зростання інтенсивності народжуваності у матерів віком понад 40 років у Києві (в останні роки перевищило народжуваність юних матерів віком 15—19 років) та стабільне зниження у вікових групах до 25 років. У Київській області спостерігались періоди зростання інтенсивності народжуваності й у молодих матерів віком до 25 років. Залишається також високим рівень народжуваності юних матерів до 19 років.



**Рис. 3.** Народжуваність за віковими групами матерів в Києві (а) та сільській місцевості Київської області (б) в 1989—2018 рр., на 1000 жінок відповідного віку  
Джерело: складено на основі: Державна служба статистики України.

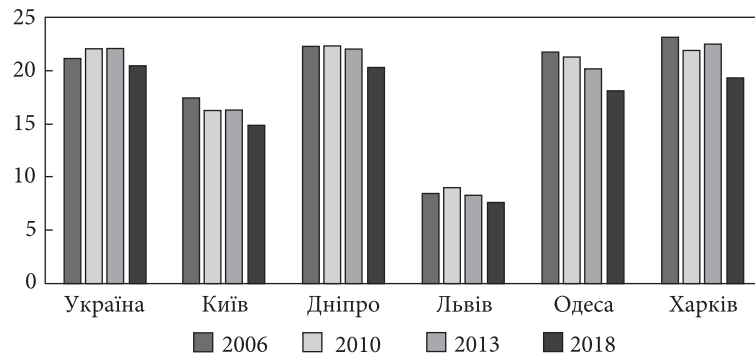


**Рис. 4.** Частка міського населення в регіонах України (по осі x, %) та частка позашлюбних народжень (по осі y, %)  
Джерело: складено на основі: Державна служба статистики України.

Зростання народжуваності у «середніх» та «старших» вікових групах дітородного віку загострює конфлікт професійної кар'єри та сімейного життя. Вищий ступінь готовності до батьківства та матеріальної незалежності супроводжується вищими втратами на ринку праці. Неможливість поєднати оплачувану роботу з вихованням дітей часто призводить до обмежень власної дітородної активності — відкладення народження дитини до старшого віку чи відмова від народження дітей певної черговості. Це тісно пов'язано зі стійкою гендерною нерівністю у розподілі домашніх справ: упродовж десятиліть країни з сильним традиційним розподілом гендерних ролей демонструють більш низьку народжуваність [8], а «подвійне навантаження» жінок є нормою й для України.

Характерною «супутньою» ознакою урбанізації в рамках другого демографічного переходу є поширення позашлюбних народжень. Зі значною обережністю можна підтвердити помірний зв'язок урбанізації та поширення позашлюбної народжуваності у регіонах України (рис. 4). Коефіцієнт кореляції Пірсона між часткою міського населення та часткою позашлюбних народжень становить  $r = 0,645$  ( $p\text{-value} = 0,001$ ,  $p\text{-value} < 0,05$ ),





**Рис. 5.** Динаміка частки позашлюбних народжень в метрополісах України, %  
Джерело: складено на основі: Державна служба статистики України.

коефіцієнт детермінації — 0,416. Залежність змін у народжуваності від значної кількості факторів та відсутність масивів відповідних даних утрудняє статистичний аналіз зв'язків демографічних та соціально-економічних процесів на прикладі України. В Україні частка позашлюбних народжень уже тривалий час складає близько 20 %, що подібне до Польщі (25 %) чи Молдови (22 %), але значно менше ніж середнє по ЄС-28 (понад 50 %). У більшості міст-метрополісів поширення позашлюбної народжуваності перевищує загальнонаціональний рівень, але у Києві та Львові тенденція відмінна від загальнонаціональної (рис. 5). Все частішають ситуації, коли один з батьків займається утриманням та вихованням дитини і це є наслідком саме свідомого вибору людини.

Поширення позашлюбних народжень безпосередньо впливає на поширення однопатеріальних сімей. Дослідження наголошують, що однопатеріальні сім'ї мають достатній потенціал для повноцінного виховання і розвитку дитини [8]. Але поширення таких сімей загострює ризики бідності, соціального виключення та забезпечення належного рівня вмінь та навичок батьків, а також ускладнює поєднання зайнятості та батьківства.

Сучасна сімейна політика більшості країн Європи характеризується комплексністю й виходить з обмежених можливостей впливу на народжуваність. Підвищені ризики бідності сімей з дітьми зумовлюють необхідність застосування інструментів матеріальної підтримки (періодичні чи одноразові платежі, податкові пільги, надання необхідних речей, бонуси та ін.). Необхідність поєднання народження дитини та зайнятості обумовлює важливість надання соціальних послуг по догляду за дитиною, гнучкої системи відпусток, можливостей щодо неповної та гнучкої зайнятості. Сімейна політика також має сприяти поширенню гендерної рівності, наданню інформаційно-консультаційної підтримки батькам, створенню зручної житлової інфраструктури, обладнанню комфортних міських просторів, громадського транспорту тощо.

Загострення конфлікту між зайнятістю та народженням дитини в умовах великого міста, поширення однобатьківських сімей та інших вразливих груп батьків із дітьми все більше обумовлюють для сучасних батьків важливість можливостей «налагодити взаєморозуміння» із ринком праці. В великих містах ЄС-28 зайнятість жінок віком 20—64 роки є дещо вищою (64,2 %) ніж у містечках, передмістях (63,3 %) та сільській місцевості (62,3 %) [13]. В Україні зайнятість жінок у Києві становить 58,3 %, що вище значення для країни в цілому (52,4 %). Цінним для розуміння майбутньої гостроти конфлікту зайнятості та народження дитини є аналіз поведінкових орієнтацій студентської молоді. Дослідження, проведене ІДСД ім. М. В. Птухи НАН України у 2019 р., зафіксувало значне зростання необхідності саме в інструментах сприяння зайнятості батьків за минуле десятиліття. Якщо в подібному опитуванні 2009 р. тільки 20 % респондентів зазначили важливість створення умов для поєднання зайнятості та народження дитини для прийняття рішення про народження дитини, то в опитуванні 2019 р. таких було вже 45 %.

Стан ринку праці з точки зору можливостей для зайнятості, зручного робочого часу, наявності неповної й гнучкої зайнятості, наявності батьківських відпусток й відпусток для догляду за дитиною стають усе важливішими для рішень щодо народжуваності. Проте існують ризики, що поширення неповної зайнятості й тривале перебування у відпустках по догляду за дитиною збільшує рівень бідності вразливих категорій сімей. Дискусія щодо позитивних та негативних наслідків існування оплачуваних відпусток по догляду за дитиною наштовхує на думку про існування найбільш ефективною їх тривалості — близько року оплачуваної відпустки, коли поєднання сімейного життя та зайнятості не супроводжується значними ризиками втрати доходу та зупинки професійного розвитку.

Усе помітнішою у розвинутих країнах стає роль чоловіків у догляді за дітьми та виконанні домашніх обов'язків — прикладом є поширення саме батьківських відпусток та участь батьків у догляданні та вихованні дітей. Це зменшує трудову дискримінацію жінок, що, своєю чергою, знижує ризик бідності сім'ї. Батьківські відпустки наразі коротші за материнські й тривають від кількох днів до кількох тижнів.

Велика кількість досліджень наголошують на позитивному впливі сфери дошкільних послуг на зайнятість батьків та народжуваність. Так, зростання державних витрат у сфері догляду за дітьми на 10 % у країнах Західної Європи сприяло збільшенню народжуваності на 0,4 %. Розраховано, що розширення з 10 до 50 % охоплення дітей віком до 2 років означатиме зростання підсумкової народжуваності з 1,4 до 1,9 дитини на жінку [7]. У розвинутих країнах Європи та світу за останнє десятиліття помітно зріс рівень охоплення дошкільними закладами дітей у віці 0—2 роки і 3—5 років (рис. 6). Великого значення набуває також доступність сфери для батьків із дітьми, час роботи дошкільних закладів, якість надаваних послуг.

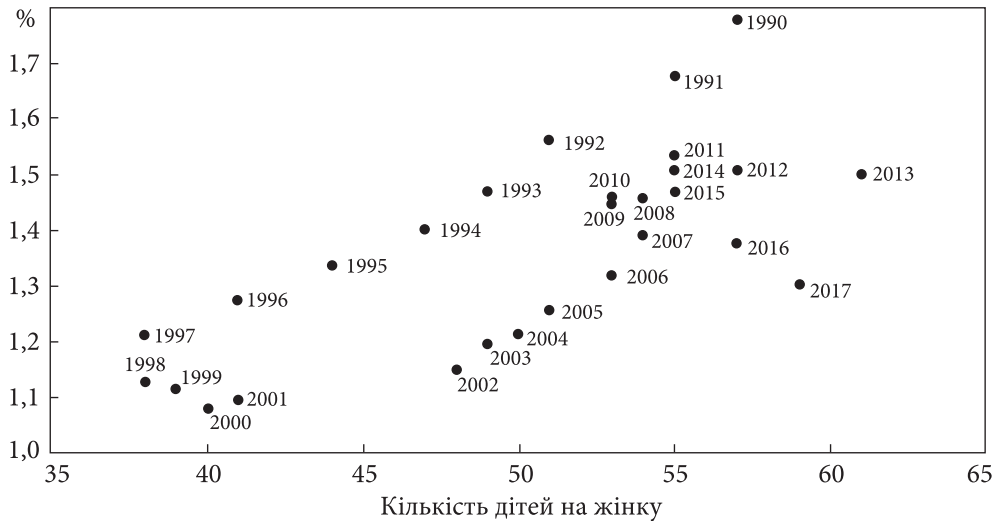


**Рис. 6.** Динаміка охоплення дошкільними закладами дітей відповідного віку у розвинутих країнах світу, %  
*Джерело:* складено на основі: OECD Family policy database.

Зв'язок охоплення дошкільними закладами дітей відповідного віку та рівня показника сумарної народжуваності, з певною обережністю, простежується й за даними України: коефіцієнт кореляції Пірсона  $r = 0,722$  за період з 1990—2017 рр. ( $p$ -value = 0,015,  $p$ -value < 0,05, показник народжуваності узятий в наступний рік від показника охоплення) свідчить про істотність зв'язку. Коефіцієнт детермінації становить 0,520.

Особливу актуальність розвитку сфери дошкільних закладів для міських поселень України можна простежити за динамікою «навантаження» місць у дошкільних закладах. Таке перевантаження дошкільних закладів спостерігається впродовж тривалого часу: у 2019 р. на 100 місць у дошкільних закладах припадає 115 дітей (в 2015 р. — 126 дітей на 100 місць, у 2010 р. — 123 дитини на місце). Загальне охоплення дошкільними закладами дітей віком 3—5 років в Україні зросло (з 75,0 % до 75,4 % з 2010 по 2017 рр.), але цей рівень усе ще є одним із найнижчих в Європі. Охоплення дітьми віку 0—2 роки за цей же час знизилось з 15,3 % до 14,8 %, що йде врозріз із загальноєвропейською тенденцією. Проте даний показник помітно вище ніж у ряді сусідніх країн (Польщі, Чехії та Словаччині).

Розглянувши десятки досліджень інструментів сімейної політики останніх десятиліть, можна зробити висновок про важливість комплексності в побудові сімейної політики в контексті можливостей впливу на інтенсивність народжуваності. Існують докази, що кожен з основних інструментів сімейної політики (матеріальна підтримка, система відпусток, послуги з догляду за дитиною) має певний, досить обмежений, але позитивний вплив на інтенсивність народжуваності. Однак ці інструменти мають різну «ваго-



**Рис. 7.** Охоплення дітей дошкільними закладами та сумарний показник народжуваності в наступному році в Україні в 1990—2017 рр.

*Джерело:* розраховано на основі: Державна служба статистики України.

мість»: згідно з аналізом сімейної політики 18 країн ОЕСР за 1987—2007 рр., доведено, що грошові виплати та послуги з догляду за дітьми у віці до трьох років мають більший вплив на народжуваність, ніж система батьківських відпусток [13].

Кроки щодо реформування орієнтованої на працюючих батьків сімейної політики здійснюються у різних країнах Європи. До прикладу, в Німеччині з 2005 р. провадилась реформа сфери підтримки працюючих батьків, в основі якої — прагнення сприяння переходу від моделі «чоловіка-годувальника» до моделі з рівною залученістю батьків до догляду за дитиною. Надання обом батькам можливості працювати рівною мірою стало домінуючою рисою цієї реформи. З 2005 по 2018 рр. здійснено: розширення державного фінансування сфери дошкільних закладів, розширення доступності дошкільних закладів для дітей віком до трьох років, запроваджено податкові знижки для батьків, які використовують послуги з догляду за дитиною (за умови, коли працює хоча б один із батьків), скорочено відпустку по догляду за дитиною та додано «бонус для батька», розширено фінансування навчальних програм для працівників дошкільних закладів, що має на меті збільшення якості послуг з догляду за дитиною [14].

У результаті змін помітно виріс рівень зайнятості матерів: якщо у 2006 р. 60,6 % матерів із дитиною були працевлаштовані, то у 2018 р. їх стало вже 71 %. Також виріс охоплення дітей дошкільними закладами: середнє значення для регіонів зросло з 18 % у 2006 р. до 34 % у 2018 р. — як прямий наслідок збільшення субсидій на догляд за дітьми від національного уряду,

спрямованих на розширення інфраструктури соціальних послуг для дітей віком до трьох років. Батьківськими відпустками активно користуються: лише 9,9 % матерів із дітьми до одного року працюють; натомість із дитиною у віці від одного до двох років працює 42 % матерів; у віці від двох до трьох років — 61 % [14]. Сумарний показник народжуваності за період з 2005 до 2018 р. зріс з 1,34 до 1,57 дитини на жінку.

Інший приклад, де нещодавно прийнята програма реформи сімейної політики акцентує розвиток сфери дошкільних закладів, реалізовується в Польщі. За даними статистики Польщі, у 2017 р. лише 8,6 % дітей до 3 років отримували інституційний догляд. У віці 3–6 років охоплення дошкільними закладами становило 80 % у 2016 р. (60 % у 2010 р.). З вересня 2016 р. органи місцевого самоврядування зобов'язані забезпечити місце в дошкільному закладі для кожної 4-річної дитини (згодом — також кожної 3-річної). Якщо в державних дошкільних закладах недостатньо місць, органи місцевого самоврядування мають покривати різницю у вартості між державними та приватними дошкільними закладами [15]. Реформування сфери дошкільних закладів здійснюється в поєднанні з ініціативами у інших сферах. З 2016 р. у Польщі діє програма «500+», де батьки отримують 500 злотих (108 євро) щомісячно на других та наступних дітей до досягнення ними 18 років. Також є можливість отримати допомогу на першу дитину — після перевірки матеріального становища батьків. Існують диференційовані за черговістю податкові пільги. Це найдорожча складова системи сімейної політики в Польщі. Після низки реформ батьки мають право на рік оплачуваної відпустки (сумарно), існує двотижнева оплачувана відпустка для батька та можливість батьком використовувати частину відпустки при народженні дитини («декретної відпустки») [15].

Якщо у 2016 р. сумарний коефіцієнт народжуваності у Польщі становив 1,39 дитини на жінку, то в 2017—2018 рр. дещо виріс і склав 1,48 дитини на жінку, що засвідчує «характерне» короточасне незначне зростання інтенсивності народжуваності після запровадження дієвих заходів сімейної політики. Зазначимо, що причинність змін у динаміці народжуваності варто дослідити окремо.

Політика, що сприяє поєднанню народження дитини та самореалізації у різних сферах життя, зокрема, зайнятості, безсумнівно пов'язана з розподілом часу для батьків. Заходи, котрі дозволяють економити час у різних ситуаціях, також відіграють значиму роль у сприянні працюючим батькам. Політика «управління часом» реалізовується за допомогою адаптації інфраструктури для потреб працюючих батьків. На прикладі Німеччини здійснено систематизацію основних шляхів адаптації інфраструктури для потреб батьків та наводяться розрахунки «виграного часу»: розширений час роботи дошкільних закладів дає батькам приблизно на дві години більше на спілкування з родинами та чотири години більше на роботу; коор-

динація послуг з догляду за дітьми у непіковий час (економія часу становить 1,5 години для сім'ї та близько двох годин на тиждень); забезпечення безпечних маршрутів до школи, які діти можуть долати (45 хвилин більше на тиждень для сім'ї та роботи); гнучкість робочого часу батьків, коли гнучко організовані одна-дві години дають, у середньому, півгодини на тиждень; гнучкість робочого місця (можливість іноді працювати вдома) призводить до приросту 20 хвилин для сім'ї та роботи на тиждень [16].

Перед народженням дитини батьки прагнуть забезпечити житло належної якості, що, окрім характеристик помешкання, стосується й багатьох аспектів зручності навколишнього середовища. Іншим важливим фактором є доступність житла для батьків. За останнє десятиліття ціни на житло стрімко зросли у багатьох містах, які стали магнітом для економічної діяльності та імміграції. Так, у столицях країн Європи ціни на житло зросли набагато сильніше ніж у сусідній сільській місцевості [8]. У Британії, наприклад, молоді покоління, народжені між 1980 та серединою 1990-х рр., витрачають майже чверть своїх доходів на житло — це набагато більше від попередніх поколінь [9]. Частка витрат на житло у наявному доході домогосподарства становила 17,9 % у містах порівняно до 15,8 % у сільській місцевості. Середній розмір житла в сільській місцевості ЄС-28 становив 104 м<sup>2</sup>, що на 5 м<sup>2</sup> більше ніж у містечках та передмістях, і на 15 м<sup>2</sup> більше ніж у містах.

На прикладі Фінляндії продемонстровано диференціацію в інтенсивності народжуваності за типом житла — де пари в односімейних будинках куди більш схильні до народження дитини, ніж пари в квартирах; а також зростання народжуваності після того, як подружжя змінило житло (зокрема, зростання ймовірності третього народження через кілька років після переїзду) [17]. Те, що народженню дитини часто передує переїзд до нового житла, підтверджено також дослідженнями в інших країнах, а нестача житла може негативно впливати на народжуваність у Центральній та Східній Європі [18].

Дослідження зв'язку цін на оренду житла та народжуваності в 25 містах-метрополісах США продемонструвало, що проживання в метрополісах з дорогим ринком житла пов'язане із затримкою народження дітей на тричотири роки у порівнянні з ринками дешевшого житла. Вплив зміни цін житла на народжуваність охарактеризовано як вищий ніж від коливань рівня безробіття [19]. Слід підкреслити, що зв'язок між характеристиками житла та наявністю дітей не завжди є позитивним, проте очевидно, що він є значним.

На прикладі Австралії обґрунтовано важливість політики збільшення доступності житла саме в контексті зростання народжуваності. Стверджується, що інші ініціативи сімейної політики, а саме фінансове сприяння, системи відпусток та соціальні послуги з догляду за дитиною, можуть

мати менший ефект без політики, яка сприяє доступності житла необхідної якості для батьків із дітьми [20].

Проблеми з житлом та його доступністю характерні й для міського населення України: у великих містах близько 70 % сімей з дітьми не забезпечені мінімально необхідними житловими умовами, зокрема, йдеться про брак житлової площі та нормативної кількості кімнат [21]. Виняткову важливість житлових проблем при прийнятті рішення про народження дитини засвідчували обстеження дітородної активності, проведені ІДСД НАН України в 2008—2010 рр.

**Висновки.** Трансформації відтворення населення у великих містах України відповідають загальносвітовим процесам. У великих містах-метрополісах України інтенсивніше відбувається постаріння материнства та поширення позашлюбної народжуваності. Демографічні трансформації обумовлюють поширення вразливості окремих категорій сімей з дітьми – однопатеріальних сімей, багатодітних сімей, а також загострення проблем поєднання народження дитини та зайнятості, доступності житла, сприятливості середовища для народження дитини. Підтверджено зв'язок інтенсивності народжуваності з охопленням дошкільними закладами та динамікою цін на житло.

Сучасна сімейна політика в умовах великого міста є комплексною і досить багатогранною сферою, що охоплює численні інструменти державної політики й може сприяти зростанню народжуваності через покращення соціально-економічного середовища життя батьків із дітьми. У великих містах особливу роль відіграють інструменти сприяння зайнятості батьків: охоплення дітей дошкільними закладами, створення зручної для батьків системи відпусток та загальної гнучкості робочого часу, сприяння реалізації «політики управління часом». Надзвичайно важливим чинником для покращення соціально-економічного середовища батьків із дітьми є сприяння доступності житла для них та поширення гендерної рівності.

Проблемою України є помітна переважаність дошкільних закладів у містах. Актуальними напрямками розвитку соціальної інфраструктури з догляду за дітьми в Україні є: нарощування мережі доступних дошкільних закладів; покращення якості їх роботи, підготовки персоналу та зручності для батьків; розвиток альтернативних форм догляду за дитиною в ранньому віці, сприяння якомога ширшому залученню батька до догляду за дитиною. Комплексна реалізація сімейної політики може мати певний потенційний вплив на народжуваність, ряд її інструментів має реалізовуватись силами місцевих громад.

Потребує подальших досліджень зв'язок показників народжуваності та показників соціально-економічного становища батьків та динаміки їх ціннісних орієнтацій. Особливо слід виділити показники, що характеризують житлові проблеми батьків із дітьми (забезпеченість житлом, дина-

міка цін на житло, показники доходів тощо). Дослідження сучасними методами: наприклад, із використанням векторної авторегресії («*vec*» та «*var*» моделі), потребує вирішення проблеми доступності даних щодо житла та наявності більш достовірних даних щодо народжуваності в Україні. Подібні дослідження можуть зробити внесок у потрактування міжпоселенської та міжрегіональної диференціації народжуваності в Україні, а також обґрунтувати здійснення регіональної сімейної політики.

#### ЛІТЕРАТУРА

1. Fox J., Klüsener S. & Myrskylä M. Is a Positive Relationship Between Fertility and Economic Development Emerging at the Sub-National Regional Level? / Theoretical Considerations and Evidence from Europe. *European Journal of Population*. 2019. Vol. 35. PP. 487—518. URL: [https://www.researchgate.net/publication/283632835\\_Is\\_a\\_Positive\\_Relationship\\_between\\_Fertility\\_and\\_Economic\\_DevelopmentEmerging\\_at\\_the\\_Sub-National\\_Regional\\_Level\\_Theoretical\\_Considerations\\_and\\_Evidence\\_from\\_Europe](https://www.researchgate.net/publication/283632835_Is_a_Positive_Relationship_between_Fertility_and_Economic_DevelopmentEmerging_at_the_Sub-National_Regional_Level_Theoretical_Considerations_and_Evidence_from_Europe) (дата звернення: 17.03.2020).
2. The Role of the Demographic Transition in the Process of Urbanization. Tim Dyson. URL: [http://sgfm.elcorteingles.es/SGFM/FRA/recursos/doc/Actos/2009/Ponencias\\_ingles/Long\\_term\\_Implications/405329082\\_2192009135719.pdf](http://sgfm.elcorteingles.es/SGFM/FRA/recursos/doc/Actos/2009/Ponencias_ingles/Long_term_Implications/405329082_2192009135719.pdf) (дата звернення: 11.03.2020).
3. Крімер Б. Трансформація народжуваності в Україні на ранніх етапах демографічного переходу. *Демографія та соціальна економіка*. 2018. № 2 (33). С. 67—81. <https://doi.org/10.15407/dse2018.02.067>
4. Lesthaeghe R. The Unfolding Story of the Second Demographic Transition. *Population and Development Review*. 2010. June. URL: <https://www.researchgate.net/publication/45825913>
5. Аксьонова С. Ю. Середній вік матері при народженні дитини: чи можлива реверсія? *Демографія та соціальна економіка*. 2018. № 2 (33). С. 53—66. <https://doi.org/10.15407/dse2018.02.53>
6. Аксьонова С. Ю., Слюсар Л. І. Особливості народжуваності та шлюбності у столицях східноєвропейських країн. *Демографія та соціальна економіка*. 2020. № 3 (41). С. 37—58. <https://doi.org/10.15407/dse2020.03.037>
7. Policies and Diversity over the Life Course: Summary of Key Findings from WP 9. *FamiliesAndSocieties Working Paper 72*. 2017. By Gerda Neyer. URL: <http://www.familiesandsocieties.eu/wp-content/uploads/2017/02/WP72Neyer2017.pdf> (дата звернення: 19.03.2020).
8. Sobotka T., Matysiak A. & Brzozowska Z. “Policy responses to low fertility: how effective are they?” *Technical Division Working Paper Series, Population and Development Branch. Working Paper No. 1*. New York: UNFPA, May 2019. Available at URL: <https://www.unfpa.org/publications/policy-responses-low-fertility-how-effective-are-they> (дата звернення: 21.03.2020).
9. Thévenon O. Family Policies in OECD Countries: A Comparative Analysis. *Population and Development Review* 9. 2011. March. URL: <https://doi.org/10.1111/j.1728-4457.2011.00390.x> (дата звернення: 17.03.2020).
10. Mulder C. H. Population and housing: A two-sided relationship. *Demographic Research*. 2006. Vol. 15. Article 13. URL: <https://www.demographic-research.org/volumes/vol15/13/15-13.pdf> (дата звернення: 11.03.2020).



11. Buelens M. Transnational analysis of local fertility: A spatial organisation depending on metropolitan contexts and national borders. *Revue Quetelet. Quetelet Journal*. 2019. Vol. 7/ N1. Avril. P. 101—133. URL: DOI:10.14428/rqj2019.07.01.04 (дата звернення: 11.03.2020).
12. *Urban Europe statistics on cities, towns and suburbs 2016 edition*. URL: <https://ec.europa.eu/eurostat/documents/3217494/7596823/KS-01-16-691-EN-N.pdf> (дата звернення: 11.03.2020).
13. Luci-Greulich A., Thevenon O. The Impact of Family Policies on Fertility Trends in Developed Countries. *European Journal of Population*, 29 (4). 2013. URL: <https://cutt.ly/SkYWuCr> (дата звернення: 11.03.2020).
14. Schubert H.-A. Encouraging Mothers The effect of German regional childcare policies on maternal employment between 2006 and 2018. URL: [https://su.figshare.com/articles/preprint/Encouraging\\_Mothers\\_The\\_effect\\_of\\_German\\_regional\\_childcare\\_policies\\_on\\_maternal\\_employment\\_between\\_2006\\_and\\_2018/12833744](https://su.figshare.com/articles/preprint/Encouraging_Mothers_The_effect_of_German_regional_childcare_policies_on_maternal_employment_between_2006_and_2018/12833744) (дата звернення: 11.03.2020).
15. Suwada K. Agency in parents' fertility behaviours — Gaps in the Polish family policy system. URL: <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/epdf/10.1111/spol.12507>; <https://doi.org/10.1111/spol.12507> (дата звернення: 11.03.2020).
16. *Family Report 2017: benefits, effects, trends* / Federal Ministry for Family Affairs, Senior Citizens, Women and Youth (Germany), 2018. URL: <https://www.bmfsfj.de/blob/123200/c5eed9e4f3242f9cfe95ee76ffd90fa6/familienreport-2017-englisch-data.pdf> (дата звернення: 16.03.2020).
17. Kulu H., Vikat A. Fertility differences by housing type: The effect of housing conditions or of selective moves? URL: <https://www.demographic-research.org/volumes/vol17/26/default.htm> (дата звернення: 19.03.2020).
18. The relationship between population and housing. URL: <http://www.iut.nu/wp-content/uploads/2017/07/The-relationship-between-Population-and-Housing.pdf> (дата звернення: 15.03.2020).
19. Clark W. A. V. Do women delay family formation in expensive housing markets? *Demographic Research*. 2012. Vol. 27. Article 1. P. 1—24. <https://doi.org/10.4054/DemRes.2012.27.1>
20. Li A. Fertility and Housing Market: Australian Evidence. *Thesis Submitted in fulfillment of the requirements for the Degree of Doctor of Philosophy*. Sydney, 2018. URL: [https://ses.library.usyd.edu.au/bitstream/handle/2123/18877/2018\\_Ang\\_Li\\_thesis.pdf](https://ses.library.usyd.edu.au/bitstream/handle/2123/18877/2018_Ang_Li_thesis.pdf) (дата звернення: 10.03.2020).
21. Когатько Ю. Л. Бідність сільських дітей в Україні. *Демографія та соціальна економіка*. 2020. № 2 (40). С. 89—102. <https://doi.org/10.15407/dse2020.02.089>

#### REFERENCES

1. Fox, J., Klüsener, S., & Myrskylä, M. (2019). Is a Positive Relationship Between Fertility and Economic Development Emerging at the Sub-National Regional Level? Theoretical Considerations and Evidence from Europe. *European Journal of Population*, 35, 487- 518. Retrieved from [https://www.researchgate.net/publication/283632835\\_Is\\_a\\_Positive\\_Relationship\\_between\\_Fertility\\_and\\_Economic\\_DevelopmentEmerging\\_at\\_the\\_Sub-National\\_Regional\\_Level\\_Theoretical\\_Considerations\\_and\\_Evidence\\_from\\_Europe](https://www.researchgate.net/publication/283632835_Is_a_Positive_Relationship_between_Fertility_and_Economic_DevelopmentEmerging_at_the_Sub-National_Regional_Level_Theoretical_Considerations_and_Evidence_from_Europe)
2. Dyson, T. (2011). The Role of the Demographic Transition in the Process of Urbanization. *Population and Development Review*, 37, 34-54. Retrieved from [http://sgfm.elcorteingles.es/SGFM/FRA/recursos/doc/Actos/2009/Ponencias\\_ingles/Long\\_term\\_Implications/405329082\\_2192009135719.pdf](http://sgfm.elcorteingles.es/SGFM/FRA/recursos/doc/Actos/2009/Ponencias_ingles/Long_term_Implications/405329082_2192009135719.pdf)
3. Krimer, B. (2018). Fertility Changes in Ukraine During the Early Stages of Demographic Transition. *Demography and Social Economy*, 2 (33), 67-81. <https://doi.org/10.15407/dse2018.02.067> [in Ukrainian].

4. Lesthaeghe, R. (2010). The Unfolding Story of the Second Demographic Transition. *Population and Development Review*, vol. 36 (2), 211-51. Retrieved from <https://www.researchgate.net/publication/45825913>
5. Aksyonova, S. Y. (2018). The Mean Age of Mother at Birth: is Reversing Possible? *Demography and Social Economy*, 2 (33), 53-66. <https://doi.org/10.15407/dse2018.02.53> [in Ukrainian].
6. Aksyonova, S. Y., & Slyusar, L. I. (2020). Features of Fertility and Marriage in the Capitals of Eastern European Countries. *Demography and Social Economy*, 3 (41), 37-58. <https://doi.org/10.15407/dse2020.03.037> [in Ukrainian].
7. Neyer, G. (2017). Policies and Diversity over the Life Course: Summary of Key Findings from FamiliesAndSocieties. *Working Paper*, 72. Retrieved from <http://www.familiesandsocieties.eu/wp-content/uploads/2017/02/WP72Neyer2017.pdf>
8. Sobotka, T., Matysiak, A., & Brzozowska, Z. (2019). Policy responses to low fertility: how effective are they? Technical Division Working Paper Series, Population and Development Branch. *Working Paper*, 1. New York: UNFPA. Retrieved from <https://www.unfpa.org/publications/policy-responses-low-fertility-how-effective-are-they>
9. Thévenon, O. (2011). Family Policies in OECD Countries: A Comparative Analysis. *Population and Development Review*, 37 (1): 57-87. Retrieved from <https://doi.org/10.1111/j.1728-4457.2011.00390.x>
10. Mulder, C. H. (2006). Population and housing: A two-sided relationship. *Demographic Research*, vol. 15, 13. Retrieved from <https://www.demographic-research.org/volumes/vol15/13/15-13.pdf>
11. Buelens, M. (2019). Transnational analysis of local fertility: A spatial organisation depending on metropolitan contexts and national borders. *Revue Quetelet. Quetelet Journal*, vol. 7, 1, 101-133. Retrieved from <https://ojs.uclouvain.be/index.php/Quetelet/article/view/54883>
12. *Urban Europe statistics on cities, towns and suburbs 2016 edition*. (2016). Luxembourg: Publications office of the European Union. Retrieved from <https://ec.europa.eu/eurostat/documents/3217494/7596823/KS-01-16-691-EN-N.pdf>
13. Luci-Greulich, A., & Thevenon, O. (2013). Impact of Family Policies on Fertility Trends in Developed Countries. *European Journal of Population*, 29 (4). Retrieved from <https://cutt.ly/SkYWuCr>
14. Schubert, H.-A. (2020). Encouraging Mothers The effect of German regional childcare policies on maternal employment between 2006 and 2018. Stockholm report in demography. *su.figshare.com*. Retrieved from [https://su.figshare.com/articles/preprint/Encouraging\\_Mothers\\_The\\_effect\\_of\\_German\\_regional\\_childcare\\_policies\\_on\\_maternal\\_employment\\_between\\_2006\\_and\\_2018/12833744](https://su.figshare.com/articles/preprint/Encouraging_Mothers_The_effect_of_German_regional_childcare_policies_on_maternal_employment_between_2006_and_2018/12833744)
15. Suwada, K. (2019). Agency in parents' fertility behaviours - Gaps in the Polish family policy system. *Social policy administration*, vol. 53, 7, 1108-1120. Retrieved from <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/epdf/10.1111/spol.12507>
16. *Family Report 2017: benefits, effects, trends*. (2018). Federal Ministry for Family Affairs, Senior Citizens, Women and Youth (Germany). Retrieved from <https://www.bmfsfj.de/blob/123200/c5eed9e4f3242f9cfe95ee76ffd90fa6/familienreport-2017-englisch-data.pdf>
17. Kulu, H., & Vikat, A. (2019). Fertility differences by housing type: The effect of housing conditions or of selective moves? *Demographic Research*, vol 17, 26: 775-802. Retrieved from <https://www.demographic-research.org/volumes/vol17/26/default.html>
18. *The relationship between population and housing*. (2010). UNECE Information Unit. Retrieved from <http://www.iut.nu/wp-content/uploads/2017/07/The-relationship-between-Population-and-Housing.pdf>

19. Clark, W. A. V. (2012). Do women delay family formation in expensive housing markets? *Demographic Research*, vol. 27, 1, 1-24. [https://doi: 10.4054/DemRes.2012.27.1](https://doi.org/10.4054/DemRes.2012.27.1)
20. Li, A. (2018). *Fertility and Housing Market: Australian Evidence*. Thesis Submitted in fulfillment of the requirements for the Degree of Doctor of Philosophy. Sydney. Retrieved from [https://ses.library.usyd.edu.au/bitstream/handle/2123/18877/2018\\_Ang\\_Li\\_thesis.pdf](https://ses.library.usyd.edu.au/bitstream/handle/2123/18877/2018_Ang_Li_thesis.pdf)
21. Kogatko, Yu. L. (2020). Poverty of rural children in Ukraine. *Demography and social economy*, 2 (40), 89-102. <https://doi.org/10.15407/dse2020.02.089> [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції журналу 30.11.2020.

B. O. Krimer, Ph.D (Economics), Senior Researcher  
Ptoukha Institute for Demography and Social Studies of the NAS of Ukraine  
1032, Kyiv, Blvd Tarasa Shevchenko, 60  
E-mail: b.krimer.demostudy@gmail.com  
ORCID 0000-0002-2103-6622  
Scopus ID 57190216225

#### FAMILY POLICY IN BIG CITIES IN TERMS OF DEMOGRAPHIC TRANSITION

The paper considers the development of family policy in metropolises within the frameworks of the second demographic transition. Demographic transformations lead to the spread of vulnerability of certain categories of families with children—single-parent families, large families—as well as exacerbation of the problem of combining childbirth and employment, affordability, favorable environment for childbirth. The aim of the work is to analyze the peculiarities of fertility transformations in metropolitan cities of Ukraine and to identify the challenges caused by them, to consider current practices of family policy in developed European countries, to formulate conclusions on the development of family policy in Ukrainian cities. The work uses an array of statistical indicators, formed on the basis of the State Statistics Service of Ukraine, the Organization for Economic Cooperation and Development (OECD Family Database), Eurostat (Eurostat). Fertility trends in metropolitan cities are studied by analyzing long time series. Correlation analysis is used to determine the importance of individual fertility factors in modern Ukraine. The study of family policy and the formation of recommendations is carried out using a historical analogy and a systematic approach. The novelty of the article lies in the confirmation of the conformity of the transformation of fertility in metropolises of Ukraine to European processes and formation of a vision of family policy development in large metropolitan cities of Ukraine based on the study of demographic challenges and experience of family policy in Europe. In large metropolitan cities, the aging of motherhood and the spread of vulnerability of certain categories of families with children—single-parent families, large families—as well as exacerbation of the problem of combining childbirth and employment, affordability, favorable environment for childbirth has grown in intensity. Priority areas for the development of family policy in a metropolitan are the development of child care services, promotion of parental employment, promotion of housing, spread of gender equality.

**Keywords:** family policy, demographic transition, fertility, metropolises.